

Broedende Steltkluten in Noord-Holland Ruud Vlek

In 2015 hebben voor het eerst met succes Steltkluten gebroed in de regio Amsterdam. Op het Landje van Geijssel bij Ouderkerk aan de Amstel kwamen drie paartjes tot broeden, die alle enkele jongen grootbrachten. In dit nummer van De Gierzwaluw geeft Adrie Streefland een nauwkeurig chronologisch overzicht van het broedverloop van de drie nesten, en wat hij daarbij aan gedragingen waarnam.

Niet alleen voor onze regio, maar ook voor de provincie Noord-Holland als geheel is het met succes broeden van Steltkluten zeer bijzonder. Noord-Holland is – in tegenstelling tot Zeeland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Friesland – nooit erg regelmatig bezocht door Steltkluten met broedplannen. Slechts 7% van alle Nederlandse broedgevallen vond in onze provincie plaats. Noord-Holland neemt daarmee in de ranglijst van provincies met de meeste broedgevallen een zesde plaats in. In totaal kwam de soort sedert 1900 in tien jaren in Noord-Holland tot broeden, waarvan slechts vier keer in de regio Amsterdam, en pas dit jaar voor het eerst met succes. De Steltkluut is dus een hoogst incidentele broedvogel in Noord-Holland en een uiterst zeldzame broedvogel bij Amsterdam.

FOTO: NOL BINSBERGEN, COLL. NED. FOTOMUSEUM

Vrouwje Steltkluut met jong, Oostzanerveld 9 juni 1935

In het hieronder volgende overzicht worden de kerngegevens van die vroegere broedgevallen samengevat. Daarmee krijgen we een gedetailleerd beeld van broedomstandigheden en broedsucces van Steltkluten in Noord-Holland.

Overzicht van broedgevallen in Noord-Holland

De eerste goed gedocumenteerde broedgevallen in Noord-Holland deden zich in mei-juni 1935 voor in de Zaanstreek en aan het Amstelmeer bij Wieringen. Het zou in de Zaanstreek zijn gegaan om negen à tien nesten (volgens Strijbos mogelijk zelfs tien tot twaalf), voornamelijk in het Oostzijderveld bij Zaandam, in Wijdewormer en in het Twiske. Bij Zaandam was in de ZW-hoek van het Oostzijderveld sprake van vier nesten, waarvan twee in een kolonie Visdieven. Het eerste nest (een ei) werd op 5 mei gevonden, twee andere nesten op 20 mei. Uiteindelijk waren eind mei in het Oostzijderveld vier nesten bekend. Tenminste twee daarvan betroffen voltallige legfels van vier eieren. Daarvan waren al op 17 mei bij Zaandam twee eieren verzameld door (of voor) eierverzamelaars. Ook werd een adulte vogel geschoten door een preparateur. In de periode 24 mei tot 10 juni fotografeerde Nol Binsbergen in het Oostzijderveld vanuit een schuilhut twee paartjes. Bij hun nesten kwamen de eerste jongen uit op 6 juni, die van een tweede nest op 9 juni. Deze nesten hadden resp. vier en drie jongen (uit een nest waarvan een ei weggenomen was). Nol Binsbergen beschreef op diverse plaatsen wat hij gedurende ruim twee weken vanuit zijn schuilhut had waargenomen.

In het Twiske waren ook twee nesten, een nest met vier eieren en een leeg nest, dat vermoedelijk al uitgelopen was, vlakbij een kleine kolonie Zwarte Sterns. De broedplaats was “onder Oostzaan” op “veel vochtiger land dan bij Zaandam”. Vanwege geheimhouding destijds zijn er van de nesten in het Oostzijderveld en in het Twiske geen precieze locatie-opgaven noch broedgegevens bekend. “Over het algemeen ... hebben de vogels in deze localiteit met succes gebroed”, aldus Binsbergen. Hij zag bij twee nesten zeven pulli uitkomen. Echter, Martien Roos vernam later dat er “van deze broedgevallen uiteindelijk niets terecht is gekomen vanwege de grote belangstelling van vogelaars uit den lande.” Jan Drijver meldde van twee paren één en drie bijna vliegvlugge jongen eind juli (Ardea 25: 67).

FOTO: JO VAN DIJK, ARCHIEF WINGA

Vrouwje Steltkluut bij voltallig legsel in het Oostzanerveld, Zaandam eind mei 1965

Achter het Heerenhuis aan de Zuiderweg te Wijdewormer nestelden twee paartjes Steltkluten. Daarvan mislukte een broedsel. Een nest met drie eieren werd verlaten na een hevige hagelbui op 10 juni. Het legsel is verzameld en opgenomen in de collectie van Naturalis (foto). Op 11 juni 1935 zag Rein Stuurman van het tweede nest enige jongen. Voor het laatst werd hier op 9 augustus één adulte Steltkluit met een juveniel gezien.

In de kop van Noord-Holland zag J. Schaank op 19 mei 1935 twee Steltkluten aan een plasje bezuiden het Amstelmeer. Op 27 mei zagen Binsbergen en Strijbos er vijf. Op een meerdaagse tocht begin juni op de motorfiets door het land langs verschillende Steltkluit-broedlocaties trof Strijbos aan de noordzijde van het Amstelmeer bij Wieringen op 5 juni twee alarmerende paren aan. Hij vond één nest met vier eieren.

Van ruim tien broedmeldingen in de jaren 1938-1941 in Noord-Holland ontbreekt voldoende betrouwbare documentatie om ze hier op te nemen.

Pas in juli 1944 konden weer broedgevallen vastgesteld worden. Na de landing van de geallieerde troepen in Normandië in juni 1944 was de Duitse bezettingmacht, om hun opmars te bemoeilijken, ertoe overgegaan in Nederland polders onder water te zetten, hetgeen een optimaal habitat voor Steltkluten schiep. In de Zuidoostbeemster stelde Piet Huizenga in de tweede helft van juli twee paartjes vast, die daar kennelijk

broedden. Op 26 juli had hij jongen gezien, en vervolgens Strijbos daarover ingelicht. Op 30 juli stelde deze met Fokko Niesen twee alarmerende paartjes vast, maar zij konden de jongen niet vinden.

In het voorjaar van 1945 werden herhaaldelijk Steltkluten gezien in het Wormeren Jisperveld, rond het Zwet. Volgens Strijbos was het “waarschijnlijk dat ze er ook gebroed hebben, maar bijzonderheden ontbreken”. Van IJzendoorn vermeldt drie paar, zonder bronverwijzing.

In de tweede helft van juni 1949 werd in de regio Amsterdam een broedpoging vastgesteld te Watergang, bij Varkensland. Er was een nest gevonden met vier eieren. Door de grote belangstelling werd het nest verstoord en eind juni verlaten (DLN 55: 103). In 1949 deden zich totaal zo'n zestien broedgevallen in Nederland voor in vier provincies, het beste jaar na 1935.

In 1954 waren in het voorjaar vier paar Steltkluten aanwezig in de Kleimeer bij Koe-dijk, boven Alkmaar. Van twee paren werden op 16 mei nesten gevonden, maar met nog slechts één ei in één nest. Door een verhoging van het polderwater verdronken de nesten (Ardea 43: 251).

Half mei 1965 verschenen zeven Steltkluten in het Oostzijderveld tussen Zaandam en Oostzaan. Uiteindelijk waren er tien adulte vogels. Daarvan gingen drie paartjes tot broeden over. De locatie was vrijwel dezelfde als die van 1935, maar het was nu een opspuitterrein voor de latere wijk Peldersveld in Zaandam. De eileg vond plaats tussen 24 en 31 mei en leidde tot drie volledige legfels van vier eieren eind mei. Op 20-21 juni kwamen de eieren van het eerste nest uit, en op 23-24 juni de eieren van het tweede nest (beide met een broedduur van 22-23 dagen). Het derde nest mislukte door predatie (Visser 1965). Twee paartjes brachten uiteindelijk tezamen vier juvenielen groot.

In 1966 ontdekte John Odink (1949-2010) op 7 mei twee paartjes bij Sloterdijk (Het Vogeljaar 14, 3: 142). Op 30 mei werd een nest met twee eieren gevonden in de Grootte IJpolder bij Halfweg. Door een te hoge waterstand ging dit nest op 2 juni verloren. Na 4 juni waren de vogels vertrokken (Med.blad KNNV VWGA 4, 3: 21).

Het duurde tot mei 2000 voor zich een nieuwe broedpoging voordeed in Noord-Holland. Op 16 mei verschenen te Purmerend aan de rand van de nieuwbouwwijk Weidevenne acht Steltkluten die territoriaal gedrag vertoonden. Op 17 mei was er zeker een nest, op 18 mei twee nesten. De twee paartjes zijn tot 27 mei gezien. De nesten hebben niet tot jongen geleid en zijn kennelijk in de eifase mislukt.

In 2001 was er opnieuw een broedpoging, nu in de Kinsel bij Durgerdam. Van 14 tot

Drielegsel van Steltkluit, na onweer verlaten 11 juni 1935 Wijdewormer

18 mei waren daar twee Steltkluten aanwezig, op 23 mei zelfs zes. Daarvan kwamen twee paartjes op 25 mei tot broeden. Van 6-12 juni waren nog steeds twee paren aanwezig. Nadien zijn de vogels mogelijk verstoord.

Tenslotte waren er in mei-juni 2015 op drie verschillende locaties in Noord-Holland broedgevallen. Drie paren kwamen tot broeden op het Landje van Geijssel bij Ouderkerk aan de Amstel. Daaruit werden in juni in totaal tien jongen geboren (3.3 jong per paar). Uiteindelijk werden slechts twee jongen vliegvlug (0.7 jong per paar). In de Wieringermeer broedde een paar in de Dijksgatsweide, ten zuiden van het Robbenoordbos. Op 28 april verschenen eerst twee Steltkluten, waarvan op diezelfde dag korte paringen gezien werden. Op 8 mei waren vijf vogels ter plaatse waarvan een paar in het natste deel van het gebied tot nestbouw overging, met op 10 of 11 mei een ei. Op 20 mei waren er nog vier vogels, waaronder één paar en twee ongepaarde vogels. Een vogel werd op het nest gezien. Op 3-4 juni zijn drie jongen uitgekomen. Op 22 juni was nog een jonge Steltklut aanwezig van 2,5 week oud. Een noviteit was een broedgeval op Texel. Vanaf 22 mei werden op diverse plaatsen op Texel twee rondzwervende Steltkluten opgemerkt. Deze vestigden zich vanaf 23 mei in natuurontwikkelingsgebied Lange Dam nabij Strandpaviljoen Paal 28 aan de Krimweg te Eijerland. Daar werden die dag territoriale gedragingen en paringen gezien. Mogelijk zat het vrouwtje al vanaf 27 mei op een nest op een eilandje achter pitruspollen. Op 24 juni werd een jong geroofd door een Kleine Mantelmeeuw. Na dit incident werden de adulte vogels hier niet meer waargenomen. Ze verhuisden naar De Bol waar ze nog tot 28 juni verbleven.

Conclusie

Uit dit overzicht blijkt dat van de bovenstaande tien jaren met mogelijke of zekere broedgevallen en broedpogingen er in Noord-Holland slechts viermaal, in 1935, 1944, 1965 en 2015, sprake was van succesvol broeden (Tabel 1). In de regio Amsterdam mislukten drie eerdere broedpogingen in de eifase (1949, 1966, 2001). Het broeden in 2015 betreft de eerste succesvolle gevallen in de provincie Noord-Holland sedert 1965, het eerste zekere broedgeval voor Texel en de allereerste broedgevallen in de regio Amsterdam die jongen opleverden.

Als we kijken naar de verzamelde gegevens in Noord-Holland (1935-2015), dan zien we een aantal karakteristieken in de broedcyclus van Steltkluten die verantwoordelijk kunnen zijn voor succes en mislukking van broedpogingen.

In april / begin mei komen in kleine groepjes (heel soms massaler) potentiële broedvogels aan op geschikte broedplaatsen. Meestal zijn dit plas-dras achtige gebieden met ondiepe waterplasjes om in te foerageren, omzoomd met zeer geleidelijk oplopende oevers met wat dichte vegetatie om in te broeden. Van de aangekomen paartjes gaat een deel tot nestelen over, meestal in de tweede helft mei (vroegste eileg 5 mei). Ter verdediging tegen grondpredatoren wordt min of meer koloniaal gebroed. Slechts 3 van 35 paartjes broedden solitair. Late aankomers eind mei kunnen nog begin juni

Tabel 1. Broedgevallen van Steltklut in Noord-Holland 1935-2015.

broedjaar	plaats	paren	legsels	jongen
1935	Oostzijderveld, Zaandam	≥ 4	≥ 4 : 2x 4 ei	? jongen
1935	Twiske, Oostzaan / den IJp	2	2: 1x 4 ei	? jongen
1935	Wijdewormer, Zuiderweg 74	2	2: 1x 3 ei; ?	enige van 1 nest
1935	Amstelmeer, Wieringermeer	2	1: 4 ei	?
1944	Zuidoostbeemster	2	2	enige
1945	Wormer- & Jisperveld	3	?	?
1949	Watergang	1	1: 4 ei	0
1954	Kleimeer, Koedijk	4	2 n., 1 ei	0
1965	Oostzijderveld, Zaandam	3	3: 3x 4 ei	4 juv. van 2 p.
1966	Grote IJpolder, Halfweg	2	1: 2 ei	0
2000	Weidevenne, Purmerend	2	2	0
2001	De Kinsel, Durgerdam	2	2	0
2015	Landje van Geijssel, Ouderkerk	3	3: 2x 4, 1x 3?	10 pulli; 2 vliegvlug
2015	Dijksgatsweide, Wieringermeer	1	1: 3 ei	3 pulli; 1 vliegvlug
2015	Lange Dam, Krimweg Texel	1	1	alle pulli gepredeerd
1935-2015	Totaal	35 p.	>27 nesten	>20 ?

met de eileg beginnen. Van de vijftien legsels waarvan de grootte bekend is waren tien volledige legsels van vier eieren. De andere legsels waren mogelijk nog onvolledig of voortijdig verstoord. De gemiddelde legselgrootte was 3.5 eieren per nest. In de eifase gokt de soort op afnemende waterstand. Bij plotselinge stijging van de waterstand wordt het nest direct opgegeven (1954, 1966). Voorwaarde is ook het ontbreken van ingeschaard vee in het broedterrein.

Bij een gemiddelde broedduur van 23-25 dagen komen de jongen uit vanaf de eerste week juni. De jongen van late starters komen pas uit in de laatste week van juni of in juli. De jongen verlaten vrijwel direct het nest en zoeken zelf voedsel. Daarbij verwijderen ze zich al snel ver van de oorspronkelijke nestplaats en worden ze alleen in de eerste dagen nog begeleid door de oudervogels. Eenmaal op zichzelf lopen ze groot risico op predatie. Door de snelle dispersie van de juvenielen is het uiteindelijke broedsucces lastig vast te stellen. Adulte vogels verlaten kort na mislukking van hun broedsel het broedterrein. Geslaagde paren nemen hun vliegvlugge jongen mee naar andere, nog niet opgedroogde of geschiktere foerageergebieden in de naaste omgeving. De jongenfase lijkt dus de meest kritische periode voor het welslagen van broedpogingen van Steltkluten. Mede daardoor is het uiteindelijke broedsucces van zulke pioniervogels aan de rand van hun verspreidingsgebied waarschijnlijk betrekkelijk laag. Vermoedelijk is de soort mede vanwege zijn hoge habitateisen zo'n zeldzame broedvogel in Nederland, omdat de ondiepe plasjes die zijn voorkeur hebben betrekkelijk schaars voorhanden zijn.

Geraadpleegde literatuur

- Binsbergen A.F. 1935a. De Steltkluut in Nederland als broedvogel. Buiten 6 juli 1935 p. 322-324.
- Binsbergen A.F. 1935b. De Steltkluut. De Wandelaar 7: 273-276.
- Binsbergen A.F. 1937. De Steltkluut. In: Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels, Jaarverslagen en bijdragen 1929-1936, Amsterdam, p. 160-167.
- Binsbergen A.F. 1939. Jan Steltkluut, de gelukkigst getrouwde vogel van de wereld. Wij : ons werk – ons leven 5e jrg nr. 10, 7 april 1939 p. 8-9.
- Boele A. 2012. De Steltkluut als broedvogel in Nederland in 1990-2011. Limosa 85: 68-72.
- Brouwer G.A. 1936. De invasie van de Steltkluut (*Himantopus himantopus* L.) in 1935. Ardea 25: 64-74.
- Lippens L., P. Maes & H. Voet 1966. De Steltkluteninvasie – *Himantopus himantopus* – 1965 in België en Nederland. Le Gerfaut / De Giervalk 56, 2: 135-161.
- Meininger P.L. & H. Schekkerman 1990. Broedende Steltkluten *Himantopus himantopus* in Nederland in 1989. Limosa 63: 11-15.
- Van Oordt, G.J. 1946. Breeding of Black-winged Stilts in the Netherlands in 1944 and 1945. British Birds 39, 4: 125-126.
- Roos M. 1981. Steltkluten in de Wijde Wormer (1935). De Grutter 5, 2: 46.
- Sluiters J.E. 1935. Steltkluten-invasie (*Himantopus h. himantopus* L.) in Noord-Holland. Orgaan Club Nederlandsche Vogelkundigen 8: 11-12.
- Sluiters J.E. 1935. De Steltkluut. De Wandelaar 7: 218-220.
- Strijbos J.P. 1935. Een nieuwe broedvogel in ons land. De steltkluut verrast op het nest. De Telegraaf 2 juni 1935.
- Strijbos J.P. & A.F. Binsbergen 1935. De Steltkluut als broedvogel in Nederland. In W. van Dieën & A. Scheygrond (red.), Gedenkboek dr. Jac. P. Thijssse. De Levende Natuur 40 nr. 3/4, juli/augustus 1935, p. 123-134.
- Stuurman R. 1933-1945. Natuurdagboeken. In: C. Scholtes & M. Roos (samenst.) 2005, Rein Stuurman. De vogelschilder van Zien is Kennen! Stichting Uitgeverij Noord-Holland, p. 41-109.
- Visser W. 1965. De broedgevallen (van Steltkluten) bij Oostzaan. Het Vogeljaar 13, 4: 510.
- Vleugel D.A. 1951. Lachstern en Steltkluut. Twee aanwinsten voor onze vogelfauna. De Kampioen, dec. 1951 p. 302-303.
- Vleugel D.A. & G.F. Wilink 1953. Steltkluteninvasies met broedgevallen in ons land. De Levende Natuur 56, 6: 101-108.
- Van IJzendoorn A.L. 1950. The breeding-birds of the Netherlands. Brill, Leiden.
- Zomerdijk P.J., Chr. van Orden, K. Zwart, W. Verkerk, B. Muusers, H.E. Fabritius & C. de Vries 1971. Broedvogels van Noord-Holland Noord. Uitgeverij J. Heijnis Tsz., Zaandijk.
- Zweeres K. 1965. Een bescheiden invasie van Steltkluten. Het Vogeljaar 13, 4: 509-510.
- In Archief Vogelwerkgroep Amsterdam, Stadsarchief Amsterdam (SAA 30733):
- Archief Roelof Jan Benthem (1911-2003), SAA 30733 doos 8 : Excursieverslagen 1926-1936.
- Archief Nol Binsbergen (1908-1945), SAA 30733 doos 10: map Steltkluut 1935.
- Archief Jo van Dijk (1913-2000), SAA 30733 doos 34 (12 kleurenfoto's 1965).
- Archief Paul Op de Coul (1910-1986), SAA 30733 doos 17: dagboek 1926-1935.
- Archief Nirk Zijlmans (1951-2012), SAA doos 59 (dagboeken) en 83: map Steltkluut.

Ruud Vlek, augustus 2015 (ruudvlek@gmail.com)

Dit artikel is ingekort. De volledige versie is te lezen op www.vogelsamsterdam.nl.

Amsterdam Wildlife *Roely Bos*

Wie kan nu Tuschinski binnentreden over een rode looper? Het premièrepubliek van Amsterdam Wildlife kon dat. Op zondagochtend 27 september 2015 beleefde deze film van Martin Melchers en Merel Westrik zijn eerste voorstelling, tot ieders genoegen in de grote zaal van de mooiste bioscoop van Nederland. Welkom geheten door de makers persoonlijk, ontvangst met een kop koffie, een DVD van de film op elke stoel, een loge voor sponsor VWGA, veel bekende gezichten van mede-sponsors en na afloop een glas champagne.

Martin, eerste stadsecoloog van Amsterdam, struinde altijd al door de natuur van stad en ommelanden en kwam de mooiste dingen tegen, en Merel vond en vindt haar broodnodige rust in het urenlang liggen in de bosjes, wachtend op een mooi filmshot. En ook na het monteren van de film Haring in het IJ bleven die mooie filmshots komen, de afgelopen jaren. Met cameraatjes zo groot als een lucifersdoosje werd het leven van een vossenfamilie gefilmd (van onderen in beeld, poepend op een omgevallen GoProotje), een paartje IJsvogels gevolgd, en de nesten van sterns, plevieren en steltlopers geobserveerd. En zo konden we zien hoe Visdieven hun jong voeden met exotische visjes, en dat Slechtvalken wel eens een Halsbandparkiet snacken. De wondere internationale onderwaterwereld van Amsterdam kwam in beeld, met Chinese wolhandkrabben, Amerikaanse rivierkreeften en waterreinigende Quaggamosselen, alles voorzien van Merels rustige en Martins sappige commentaar in onvervalst Amsterdams. Broeihopen met uitkomende ringslangeieren, een rugstreeppad op weg, dansende Oeverzwaluwen en prachtige beelden van boven, met een blik op al het groen dat in Amsterdam groeit, met net zo veel bomen als inwoners. Merel heeft van al die beelden een film gemonteerd van een uur lang, die het bekijken waard is! Het premièrepubliek, divers gekleed en uitgerust met verrekijkers, camouflagepetjes en schepnetten, heeft er volop van genoten!

Informatie:
amsterdamwildlife@gmail.com

www.facebook.com/amsterdamwildlife

STIL UIT DE FILM AMSTERDAM WILDLIFE

Het w.s. enige broedgeval van Bontbekplevier in Amsterdam in 2014, IJburg